

ภาพสะท้อนจากการวิจัยประเมินโครงการร่วมสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อสุข
ภาวะโดยเครือข่ายครูมูลนิธिरางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามาหัจกรี

A REFLECTION FROM THE RESEARCH ENHANCING PARTICIPATORY
LEARNING FOR WELL-BEING PROJECT EVALUATION BY TEACHERS
NETWORK OF PRINCESS MAHA CHAKRI AWARD FOUNDATION

ผู้วิจัย

พิศมัย รัตนโรจน์สกุล¹

Pissamai Rattanaarajsukul¹

pis.ratana@gmail.com

จิตติมา เจือไทย²

Jittima Juathai²

ธัญญา รุจิเสถียรทรัพย์³

Tanya Rujisatiensap³

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์ผลสำเร็จของการดำเนินงานโครงการร่วมสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อสุขภาวะ โดยเครือข่ายครูมูลนิธिरางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามาหัจกรี ซึ่งเป็นภาพสะท้อนจากการประเมินโครงการ ผ่านวิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานราก ผลการศึกษาพบว่า ความสำเร็จของการดำเนินงานที่นำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาวะอย่างเป็นองค์รวมนั้น เกิดขึ้นจากเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ คือ 1) แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานของครู และ 2) ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่สั่งสมในตัวครู ซึ่งมีคุณลักษณะสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ ได้แก่ ความรู้ในตัวครูเป็นความรู้บนกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นความรู้เชิงบูรณาการ เป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงไม่ยึดติดกับตำรา ส่วนการจัดการเรียนรู้ของครูมุ่งสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนจากภายในจิตใจ คำนี้ถึงความถนัดและเชี่ยวชาญที่ต่างกัน และเน้นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ดังนั้น การให้ความสำคัญกับการสร้างแรงบันดาลใจ การสร้างความรู้ และการเรียนรู้ของครูรุ่นใหม่ เพื่อนำไปสู่การสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษา จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงในการพัฒนาคุณภาพของครูทั้งระบบ เพื่อส่งผลให้การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพของพลเมืองไทย ให้มีสุขภาวะที่ดี และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอย่างรู้เท่าทัน

คำสำคัญ : การเรียนรู้ สุขภาวะ เครือข่ายครูมูลนิธिरางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามาหัจกรี

ABSTRACT

This research article had the objective to analyze the achievement of the Enhancing Participatory Learning for Well-being Project by Teachers Network of Princess Maha Chakri Award Foundation, namely, the reflection of the project evaluation through the methodology of grounded theory. The findings revealed that the integrated well-being of physical, mental, social, and intellectual aspects could be achieved only by the two

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

²อาจารย์ ดร. อาจารย์ประจำ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำ สาขาการพัฒนาคเด็ก เยาวชน และครอบครัว คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

conditions as follows: 1) Inspiration of teachers to do things creatively, and 2) Knowledge and learning process accumulated in the teachers with the major characteristics leading to the success of the project. For example, the teachers' knowledge should be based on the new paradigms whereas such knowledge should be integrated and linked to the real life not any textbook. In regard with the learning management, the students should be educated from the inner with the emphasis on the different ability and intellect of the students including the social learning process. As a result, to improve the quality of the teachers throughout the system, the importance should be paid to the building of inspiration, knowledge, and learning of the new-generation teachers so that the new educational paradigms can be created. Achieving this, the learning of the students will be continuously improved resulting finally in the learning society, potential of Thai people for good well-being, and wise cope with the changing global society.

Keywords : Learning , Well-being , Teachers Network of Princess Maha Chakri Award Foundation

บทนำ

แนวโน้มสถานการณ์ที่ส่งผลต่อสุขภาวะคนไทยในระยะ 10 ปี (พ.ศ.2555-2565) ซึ่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) วิเคราะห์ไว้ว่า สะท้อนว่ามีสถานการณ์สำคัญหลายอย่างที่ส่งผลต่อสุขภาวะคนไทย ได้แก่ (1) พลวัตทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาคและระดับโลก ที่ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายประชากร สินค้าและบริการผลิตอย่างเสรี ทำให้รัฐมีศักยภาพในการปกป้องสุขภาวะของคนไทยลดลง (2) พลวัตการพัฒนาเทคโนโลยี ที่ส่งผลให้เกิดการหลอกลวงหรือจู่โจมให้ใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์อย่างไม่สมเหตุสมผล เป็นอันตรายและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย (3) พลวัตทางสังคมและการเมือง ที่ส่งผลให้สังคมเกิดความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรม ทำให้ประชาชนไม่สามารถวิถีชีวิตที่เอื้อต่อสุขภาวะได้ และ (4) พลวัตด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และปัญหาการปนเปื้อนสารเคมีในสิ่งแวดล้อมจนกระทบต่อห่วงโซ่อาหารอย่างรุนแรง และอาจนำไปสู่การเกิดวิกฤตการขาดแคลนอาหารและพลังงาน นอกจากนี้ จากข้อมูลการรายงานสภาวะการณ์เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในรอบปี 2554-2555 โดยสถาบันรามจิตติพบว่า เด็กและเยาวชน

ไทยมีสุขภาวะที่น่าเป็นห่วงหลายเรื่อง ทั้งในด้านการบริโภค ด้านภาวะเสี่ยงการบริโภคสุราและยาสูบ และมีมิติด้านสุขภาวะทางเพศ จากแนวโน้มสถานการณ์ด้านสุขภาวะและสภาวะการณ์ด้านเด็กและเยาวชนดังกล่าว ทำให้เห็นว่าการสร้างเสริมสุขภาวะเป็นเรื่องของทุกคนที่จะต้องให้ความสำคัญเพื่อให้ตนเองปลอดภัยจากปัจจัยเสี่ยง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนจำเป็นต้องได้รับความรู้ มีทักษะในการดำเนินชีวิต และเรียนรู้การช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อให้ปลอดภัยจากปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นและส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม (มูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามาหัจกรี, 2558, น.1-3)

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว มูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามาหัจกรี สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) จึงร่วมกันจัดทำโครงการ “ร่วมสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อสุขภาวะโดยเครือข่ายครูมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามาหัจกรี” โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการเรียนรู้อย่างมีสุขภาวะของคนไทย โดยมีเครือข่ายครูมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามาหัจกรี เป็นแกนนำในการพัฒนาโครงการฯ เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีสุขภาวะ โดยใช้พื้นที่การทำงานเป็นฐานสำคัญ ทำให้เกิดการบูรณาการการทำงานร่วมกันจากทุก

ภาคส่วนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ที่ทำให้ผู้เรียนเป็นสุข และมีสุขภาพะทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม จนเกิดเป็นความตระหนักในตัวตนคนนำไปสู่พฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพ โดยมีครูที่ผ่านการพิจารณาถ่วงน้ำหนักตามกระบวนการคัดเลือกครูผู้สมควรได้รับพระราชทานรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรี ปี 2558 ในประเทศไทย จำนวน 163 คน ได้รับการสนับสนุนงบประมาณให้จัดทำโครงการเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่มีสุขภาพะในรูปแบบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และขยายผลไปยังพื้นที่ในระดับต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ในชั้นเรียน ครอบครัว สถานศึกษา ศูนย์หรือแหล่งเรียนรู้ และชุมชน จนเกิดเป็นเครือข่ายร่วมสร้างเสริมการเรียนรู้ที่มีสุขภาพะในระดับพื้นที่ทั่วประเทศ (มูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรี, 2558, น. 9-25) คณะผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประเมินผลสำเร็จของการดำเนินโครงการข้างต้น ทั้งในด้านผลผลิต ผลลัพธ์ และองค์ความรู้จากโครงการที่ทำให้เกิดชุมชนสุขภาพะที่ส่งผลดีต่อคุณภาพการเรียนรู้ สำหรับการนำเสนอผลในบทความวิจัยนี้จะได้สะท้อนภาพของเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ แรงบันดาลใจในการสร้างสรรคงานของครู และความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่สั่งสมในตัวครู ซึ่งมีคุณลักษณะสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินโครงการอีกทั้งยังเป็นต้นแบบให้กับครูรุ่นใหม่ ๆ ได้เรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองสู่ความเป็นครู

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยประเมินครั้งนี้ได้กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัยจากแนวคิดทฤษฎี ใน 2 ส่วน ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพะ และแนวคิดเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้ ดังนี้

1. **แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพะ** ภายใต้แนวทางขององค์การอนามัยโลก หรือ WHO (World Health Organization) ที่รณรงค์ให้ประเทศต่าง ๆ ตระหนักถึงแนวโน้มของการทำให้ประชากรมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ หรือความฉลาดทางสุขภาพะ

(Health Literacy) ซึ่งความสุขอย่างฉลาดที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มุ่งให้ผู้เรียนเกิดสติปัญญาไหวพริบในการเข้าใจโลกรอบตัว มีความรู้ลึกซึ้งนึกคิด และจินตนาการที่จำเป็น ประพฤติตนด้วยความรับผิดชอบ และอย่างเป็นธรรม (อ้างอิงจาก สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553, น. 1 และ 4) การจัดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความสุข จำเป็นต้องมองชีวิตอย่างเป็นองค์รวม กล่าวคือชีวิตของมนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบหลายด้าน แต่ละด้านมีความเชื่อมโยงกัน หากองค์ประกอบใดมีความบกพร่องย่อมส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ทั้งตัวบุคคล ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ บุคคลแต่ละคนมีประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกันมีผลต่อการเรียนรู้ และการตีความต่อบริบททางสังคมที่มีความหลากหลายต่างกันไป การสั่งสมประสบการณ์จนกลายเป็นความรู้ ทักษะเพื่อจัดการกับผลกระทบที่เกิดกับชีวิตของมนุษย์ ชุมชน แต่ละแห่งจึงมีความแตกต่างกัน ดังนั้น ผลรวมที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบย่อย จึงไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน แต่กระบวนการจัดการเรียนรู้มีเป้าหมายร่วมกันคือการเกิดสุขภาพะ

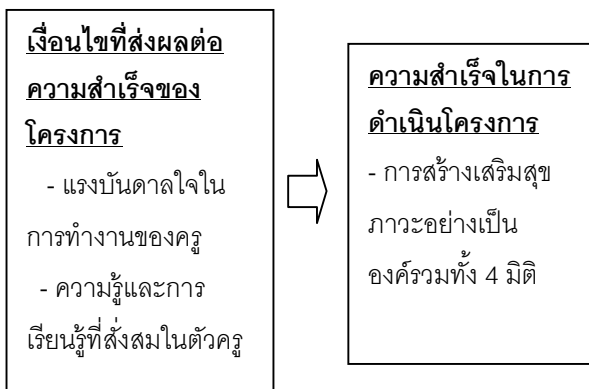
2. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้

ภายใต้กระแสของการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการจัดการศึกษา ไปสู่การเตรียมผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ (Paradigm Shift) ที่มีอยู่เดิมเกี่ยวกับการเรียนรู้ จากที่เคยมองการเรียนรู้เป็นผลผลิต (Output) และเข้าใจว่า การเรียนรู้ คือ “การศึกษาเพียงเพื่อให้ได้รู้” ไปสู่การมองการเรียนรู้เป็นกระบวนการ (Process) ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเชื่อ พฤติกรรม หรือทัศนคติซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเพียงชั่วครูชั่วยาม แต่มีผลกระทบที่คงอยู่ยาวนานต่อวิถีคิดและการกระทำของผู้เรียน และไม่ใช่เรื่องที่ถูกใครมากระทำต่อผู้เรียน แต่เป็นเรื่องที่ผู้เรียนกระทำต่อตนเอง และเป็นผลโดยตรงจากสิ่งที่ผู้เรียนตีความและตอบสนองต่อประสบการณ์ของตนเองทั้งในอดีตและปัจจุบัน ไม่ว่าผู้เรียนจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ตามนัยนี้ การเรียนรู้ภายใต้กระบวนการทัศน์ดังกล่าว จึงเกี่ยวพันอยู่กับปัญหา เป็นความรู้ที่มีบริบท (Context-riched) ไม่ใช่

ความรู้ที่อยู่ลอย ๆ โดยไม่สัมพันธ์หรืออิงอยู่กับบริบทใด ๆ (Contextless) เพราะผู้เรียนไม่ได้มีเพียงแค่ทักษะความรู้และความสามารถต่าง ๆ ที่ติดตัวมาเท่านั้น แต่ยังมีประสบการณ์ทางสังคมและความรู้สึกติดตัวมาด้วย ประสบการณ์เหล่านี้จึงมีอิทธิพลต่อค่านิยมของผู้เรียน ทักษะต่อตนเองและผู้อื่น รวมถึงความใส่ใจที่มีต่อการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน

การที่ครูจะมีบทบาทในการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ทั้งในเชิงโลกทัศน์ (Affective Attributes) ความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive Attributes) และพฤติกรรม (Psychomotor Attributes) หรือที่เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งเนื้อทั้งตัว (Holistic Change) ได้นั้น (จิราภรณ์ พาณิช. 2558, น.15) จำเป็นต้องอาศัย “วิธีคิด” ต่อ “การเรียนรู้” ที่ออกนอกกรอบคิดเดิมของครู การเอาใจใส่ และการพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง ให้สามารถออกแบบการเรียนรู้เพื่อให้ศิษย์ได้เรียนรู้โดยการสร้างความรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้การทำงานเป็นทีม เพื่อพัฒนาทักษะของตนเองได้ตลอดชีวิต รวมทั้งยังต้องอาศัยองค์ประกอบอื่น ๆ มาเกื้อหนุน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในบรรยากาศที่เอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนไปสู่การมีสุขภาวะที่ดีทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ได้นำมาบูรณาการและสร้างกรอบแนวคิดเพื่อใช้สำหรับการประเมินผลโครงการฯ โดยให้ความสำคัญต่อเงื่อนไขในตัวของคุณครูเป็นสำคัญ ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่ส่งผลต่อผลสำเร็จของการดำเนินโครงการ “ร่วมสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อสุขภาวะโดยเครือข่ายครูมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหจักร” ใน 2 ประการ ได้แก่ (1) แรบบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานของคุณครู และ (2) ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่สั่งสมในตัวคุณครู

วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยประเมินโครงการครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบสร้างสรรคสังคม (Social Constructivism) ซึ่งเชื่อว่า มนุษย์คือผู้สร้างความรู้/ความจริง ฐานคิดนี้จึงให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์ ความคิด ระบบคุณค่าที่อยู่เบื้องหลังความคิดความเชื่อ และบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างประสบการณ์นั้น ๆ จนกลายเป็นตัวตนของมนุษย์แต่ละคน และการให้ความหมายต่อความรู้/ความจริงที่เชื่อมโยงอยู่กับบุคคลและบริบทที่เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น ๆ ดังนั้น ความรู้/ความจริงจึงมีความหลากหลายและสอดคล้องไปกับความต้องการ และประโยชน์ของผู้สร้างความรู้/ความจริงและผู้ที่เกี่ยวข้องในบริบทนั้น ๆ วิธีการศึกษาที่เลือกใช้สำหรับการวิจัยเพื่อประเมินโครงการครั้งนี้ จึงใช้วิธีการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (Grounded theory approach) ซึ่งเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นหรือดำรงอยู่ เพื่อนำไปสู่การสร้างทฤษฎีบนฐานของปรากฏการณ์ (Construct) และได้รับการตรวจสอบ (Verify) โดยการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบ อาศัยกระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ อาทิ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจัดกลุ่มสนทนา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาอย่างรอบด้าน หลักการสำคัญของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก

ดังนั้นแนวทางวิจัยประเมินโครงการครั้งนี้จึงมิได้มีเป้าหมายการประเมินเพื่อมุ่งที่ความสำเร็จของโครงการในเชิงปริมาณของผลผลิต หากมีเป้าหมาย

เพื่อให้ได้ข้อมูลและความรู้จากครูผู้เป็นเจ้าของโครงการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ ได้แก่ ผู้ร่วมโครงการ ผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการ และชุมชนหรือสังคมรอบข้างที่เป็นบริบทของการทำงานนั้น ๆ โดยมุ่งเน้นไปที่เป้าหมายของความสำเร็จในการสร้างการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายเป็นสุข มีสุขภาวะในทุกมิติทั้งกาย จิตใจ สังคม และปัญญา อีกทั้งการวิจัยประเมินโครงการนี้ จะมองถึงกระบวนการเรียนรู้ที่จะดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าโครงการจะสิ้นสุดลงแล้ว ซึ่งสะท้อนได้จากความตระหนักต่อสุขภาวะที่เกิดขึ้นในกลุ่มคนหรือชุมชนเป้าหมายเป็นสำคัญ รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสุขภาวะที่ถูกสร้างขึ้นจากเครือข่ายครู มูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหาจักรี การเลือกใช้วิธีวิจัยด้วยการสร้างทฤษฎีจากฐานรากจึงสอดคล้องกับการศึกษาข้อมูลที่ปรากฏขึ้นในสังคม เพื่อนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจเชิงลึกที่ซับซ้อน แตกต่างกันไปตามบริบทของครูที่มีความแตกต่างหลากหลาย โดยมีเป้าหมายเพื่อการสร้าง ความหมาย ความรู้ และ สุขภาวะที่เกิดขึ้นจากการทำงานของครูในเครือข่ายครู มูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหาจักรี

กลุ่มเป้าหมายการวิจัย

สำหรับกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยนี้ คือ ครูในเครือข่ายครู มูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหาจักรี รุ่นที่ 1 ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 163 คน แต่มีผู้ขอรับทุนสนับสนุนโครงการจำนวน 99 คน โดยงานวิจัยนี้ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical sampling) เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการประเมิน ซึ่งมีแนวทางการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ดังนี้

- 1) เลือกให้ครอบคลุมครูเครือข่ายฯ ทุกรางวัล ได้แก่ ครูรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหาจักรี ครูรางวัลคุณากร ครูยิ่งคุณ และครูขวัญศิษย์
- 2) เลือกให้ครอบคลุมการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อสุขภาวะ ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ สุขภาวะทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา

3) เลือกให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ ได้แก่ ภาคเหนือ ได้ ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางและ ตะวันออก

จากแนวทางการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในช่วงต้น จึงได้คัดเลือกครูเครือข่ายที่ทำโครงการ จำนวน 34 คน โดยแยกเป็น ภาคกลางและตะวันออก 6 คน ภาคเหนือ 8 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 13 คน และภาคใต้ 7 คน และมีการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลรองซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ ได้แก่ ผู้ร่วมโครงการฯ ผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการ เพื่อนครู นักเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ชาวบ้านในชุมชน และศิษย์เก่าที่เป็นผลผลิตของครูผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรต้น คือ 1) แรงบันดาลใจในการทำงานของครู 2) ความรู้และการเรียนรู้ที่สั่งสมในตัวครู

ตัวแปรตาม คือ การสร้างเสริมสุขภาวะอย่างเป็นองค์รวมทั้ง 4 มิติ

วิธีการเก็บข้อมูล

สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นครูเจ้าของโครงการ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคลใช้เวลา 3-6 ชั่วโมง ส่วนผู้ให้ข้อมูลรองมีทั้งการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และการสัมภาษณ์กลุ่มตามความเหมาะสม ระหว่างทำการเก็บข้อมูล นักวิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กัน จนกระทั่งข้อมูลอิ่มตัว ซึ่งหมายถึงไม่ว่าจะสนทนาพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลเพิ่มขึ้นอย่างไร ข้อมูลที่ได้จะไม่มีความแตกต่างจากข้อมูลที่มีอยู่เดิม จากการสนทนาพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลไว้แล้ว กระบวนการเก็บข้อมูลจึงยุติลง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับครูเจ้าของโครงการฯ และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีแนวทางการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) ที่จัดทำขึ้นล่วงหน้าตามกรอบแนวคิดข้างต้นแต่มีความยืดหยุ่นที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทของผู้ให้

ข้อมูล โดยมีแนวทางการสัมภาษณ์จำนวน 3 ชุด ประกอบด้วย (1) แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (ครูเจ้าของโครงการ) (2) แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ร่วมโครงการ (3) แนวทางการสัมภาษณ์ลูกศิษย์และเพื่อนครู นอกจากนี้ยังมีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของโครงการ ที่ครูจัดขึ้นในระหว่างการเก็บข้อมูล เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกระบวนการจัดทำโครงการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นกระบวนการจัดการกับข้อมูล ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยการบันทึกเทป เก็บภาพถ่าย การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ในเบื้องต้นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะนำมาถอดเทปแบบคำต่อคำ อันจะช่วยให้มองเห็นถ้อยคำและความหมายที่ชัดเจน จากนั้นจึงทำการให้รหัส (Open Coding) เพื่อระบุลักษณะความหมายข้อมูล หาแก่นของรหัส (Axial coding) เลือกรหัส (Selective coding) และสรุปเป็นข้อเสนอเชิงทฤษฎี (Theoretical generating) ต่อไป

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้สะท้อนให้เห็นแรงบันดาลใจของผู้เป็นครูที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการสร้างสรรค์การจัดการเรียนรู้ของตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อเด็ก ๆ และสังคม เพื่อให้การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการแก้ปัญหาที่ครูประสบมาทั้งโดยตรงในชีวิตหรือผ่านเรื่องราวที่เข้ามาในช่วงชีวิตของครู ทั้งที่เป็นปัญหาทางสังคม เช่น ความยากจน ยาเสพติด และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น การขาดโอกาสทางการศึกษา การอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ของเด็กในชนบท อีกทั้งการมีบุคคลต้นแบบที่เป็นครูที่ดี ก็ส่งผลสำคัญทำให้ครูทำงานต่อไปอย่างไม่ย่อท้อ และเต็มเปี่ยมไปด้วยความมุ่งมั่น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นแบบอย่างให้กับคนรุ่นใหม่ที่เขาสูสหายวิชาชีพครูได้สร้างแรงบันดาลใจให้กับตนเอง นอกจากนี้การให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้และการเรียนรู้ของครูรุ่นใหม่ เพื่อนำไปสู่การสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงในการพัฒนาคุณภาพของครูทั้งระบบ เพื่อให้

การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นไปอย่างต่อเนื่องในทิศทางเดียวกันโดยตลอดชีวิต อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพของพลเมืองไทย ให้พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอย่างรู้เท่าทัน

อภิปรายผล

การวิเคราะห์ผลสำเร็จของการดำเนินงานโครงการร่วมสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อสุขภาวะ โดยเครือข่ายครูมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรี พบว่าความสำเร็จของการดำเนินงานที่นำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาวะอย่างเป็นองค์รวมนั้น เกิดขึ้นจากเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ คือ (1) แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานของครู และ (2) ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่สั่งสมในตัวครู ดังนี้

1. แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานของครู เนื่องจากงานของครูเป็นงานที่ถูกคาดหวังจากสังคมในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศ แม้กระทั่งสังคมโลก ที่มุ่งหวังว่าครูจะทำหน้าที่ในการขัดเกลาเพื่อสร้างความเป็นประชาชนหรือพลเมืองของสังคมให้มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์สอดคล้องกับความมุ่งหมายของสังคม และให้ความรู้แก่เยาวชนเพื่อนำไปสู่การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพในอนาคตได้อย่างเหมาะสม รวมถึงครูยังถูกคาดหวังว่าจะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้เป็นครูนอกจากจะต้องทำงานด้วยองค์ความรู้และทักษะการจัดการเรียนรู้แล้ว ยังต้องขับเคลื่อนด้วย “จิตวิญญาณแห่งความเป็นครู” เพราะงานครูไม่ใช่งานที่จะทำงานเพียงในเวลา หรือขอบเขตหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น หากเป็นงานที่ต้องทุ่มเทให้กับเด็กทั้งในชั้นเรียน นอกชั้นเรียน และนอกเวลาเรียนอีกด้วย และในหลาย ๆ ครั้งงานของครูยังเข้าไปเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของเด็กทั้งในและนอกพื้นที่โรงเรียน อีกทั้งบางครั้งครูยังต้องสวมบทบาทเป็นทั้งครู พ่อแม่ และเพื่อนของเด็กไปพร้อม ๆ กัน จากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้

เลือกเส้นทางเดินสู่วิชาชีพครู และสร้างสรรค์งานของครู
เครือข่ายฯ สรุปได้ดังนี้

การมีบุคคลต้นแบบเป็นแรงบันดาลใจ

ครูส่วนใหญ่จะคิดถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่เป็นต้นแบบ
ได้แก่ (1) ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ผู้เป็นต้นแบบของความ
เป็นครูแห่งแผ่นดิน และยังเป็นแรงบันดาลใจให้กับ
หลาย ๆ คนในการทำงานด้วยอุดมการณ์ (2) *ครูต้นแบบ*
ผู้สร้างแรงบันดาลใจในวัยเยาว์ ที่ทำให้เกิดความ
ประทับใจต่อคนเป็นครูและการประกอบวิชาชีพครู และ
(3) *บุคคลหรือกลุ่มคนใกล้ชิดในครอบครัว* เช่น พ่อ แม่
ญาติสนิท เป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจและผลักดันสู่เส้นทาง
วิชาชีพครูด้วยความศรัทธาการทำงานของครูและ
อุดมการณ์แห่งความเป็นครู

ปัญหาสังคมที่ครูเคยเผชิญในชีวิต

ปัญหากลายเป็นแรงผลักดันของครูหลาย ๆ คนที่มุ่งมั่นสู่
ความเป็นครู โดยปัญหาที่พบในการประเมินครั้งนี้ ได้แก่
(1) *ปัญหาความยากจน* ที่ครูเคยเผชิญสมัยเด็กรวมถึง
ลูกศิษย์ที่ครอบครัวยากจน (2) *ปัญหายาเสพติด*
ที่แพร่ระบาดในโรงเรียนและสังคม และ (3) *ปัญหา*
ตั้งครุภักก่อนวัยอันควร ของนักเรียนในโรงเรียน ซึ่งอาจมี
ปัญหาสังคมเรื่องอื่น ๆ ที่ครูมิได้กล่าวถึง แต่หากเป็น
ประเด็นทางสังคมที่ทำให้ครูเกิดความมุ่งมั่นที่จะ
แก้ปัญหาด้วยวิชาชีพครู

ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาในสังคมไทย

นอกจากปัญหาสังคมแล้วอีกปัญหาหนึ่งที่กลายเป็นแรง
บันดาลใจในการสร้างสรรค์งานของครู ซึ่งพบในการประเมิน
ครั้งนี้ ได้แก่ (1) *ความขาดแคลนโอกาสทางการศึกษา*
สำหรับเด็ก ๆ ที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร ยากจน และขาด
แคลนครูผู้สอนที่มีคุณภาพ (2) *การอ่านไม่ออกเขียน*
ไม่ได้ ยังคงเป็นปัญหาพื้นฐานสำคัญของสังคมไทย ด้วย
หลายสาเหตุ เช่น ขาดโรงเรียนในบางท้องถิ่น ขาดแคลน
ครูที่มีคุณภาพ และความยากจนของครอบครัว (3) *การ*
คิดไม่ได้ คิดไม่เป็น อันเกิดขึ้นในระบบการศึกษาของไทย
ที่แม้ว่าเด็กจะได้เรียนตามระบบแล้วก็ยังขาดการคิดที่
เหมาะสมกับวัย การเรียนที่เน้นการแข่งขันและเน้น
ความรู้เชิงวิชาการ ทำให้ (4) *เด็กบางคนกลายเป็นผู้แพ้*

ของระบบการศึกษา และ (5) *ความเหลื่อมล้ำทางการ*
ศึกษาในกลุ่มเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ซึ่งยังไม่
ค่อยได้รับความสนใจจากรัฐหรือโรงเรียนเท่าที่ควร

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแรงบันดาลใจของครู
จะเกิดขึ้นจากเงื่อนไขทั้งสามประการข้างต้น แต่ครูทุก
ท่านก็มี “*ความหวัง*” เป็นอีกหนึ่งแรงบันดาลใจที่เสริม
พลังให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนหลุด
พ้นจากปัญหา และนำพาตนเองไปสู่เส้นทางชีวิตที่วาด
หวังไว้ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน อีกทั้งยังมีความหวังต่อ
วิชาชีพครูที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมไทยไปสู่สังคม
ที่สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นสังคมแห่งความเท่าเทียมกัน
ของผู้คนที่มีความหลากหลาย เป็นสังคมแห่งสันติสุข
และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อส่งต่อสังคมและวิชาชีพ
ครูตามอุดมการณ์สู่คนรุ่นต่อไป

2. ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่สั่งสม ในตัวครู

ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ครู
สามารถบริหารจัดการโครงการ จนประสบความสำเร็จ
ตามเป้าหมาย และนำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาวะให้กับผู้
ที่เกี่ยวข้องและสังคมรอบข้าง ผลของการวิจัยนี้ได้
สะท้อนให้เห็น “*ความรู้*” ที่ฝังอยู่ในตัวครู ผ่าน
“*กระบวนการเรียนรู้*” ที่ครูสั่งสมมาจากการศึกษาเล่า
เรียน การศึกษาเพิ่มเติม การรับรู้ ประสบการณ์ ความ
เชื่อ ความต้องการ ความสนใจ และภูมิหลังของครูแต่ละ
ท่านที่แตกต่างกัน จนกลายเป็น “*ฐานความรู้*” สำคัญที่
ทำให้ครูสามารถพัฒนานวัตกรรม ถ่ายทอดองค์ความรู้
และขยายกลุ่มการเรียนรู้ เพื่อสร้างเครือข่ายในการ
ทำงานที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้และอยู่ร่วมกันในชุมชนและ
สังคมอย่างมีสุขภาวะ โดยลักษณะของความรู้และการ
เรียนรู้ของครูเครือข่ายมีประเด็นสำคัญที่นำไปสู่
ความสำเร็จของโครงการ รวม 6 ประเด็น ดังนี้

**ความรู้ที่ตกผลึกในตัวครูเป็นความรู้อัน
บนกระบวนการทัศน์ใหม่** ความรู้ที่ตกผลึกในตัวครู เป็นผล
มาจากการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ที่ครูมีต่อความหมาย
ของคำว่า “*ความรู้*” และ “*การเรียนรู้*” ไปสู่กระบวนการทัศน์
ใหม่ที่ไม่ได้มองว่า การเรียนรู้ คือ การศึกษาเพียงเพื่อให้
“*ได้รู้เนื้อหาที่เป็นสาระวิชา*” แล้วให้ผู้เรียนจดบันทึกเพื่อ

นำไปใช้สอบวัดความรู้ และประเมินคุณค่าผู้เรียนจากคะแนนที่ได้รับ (output) ไปสู่การมองการเรียนรู้เป็นกระบวนการ (Process) ที่นำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเชื่อ พฤติกรรม และทัศนคติจากการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้และความตระหนักรู้ด้วยตัวของผู้เรียนเอง ดังนั้น จากการวิจัย จึงพบว่า การจัดการเรียนรู้ของครูเครือข่ายฯ แต่ละท่าน มีการออกแบบกิจกรรมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ (Pedagogy) เพื่อให้ผู้เรียนใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Active Learning) โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ (Student-Centered) ส่วนครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการความสะอาด ตั้งคำถาม และให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งค้นคว้าเพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้ผ่านวิธีต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง และนำความรู้ที่ได้มาอภิปรายแลกเปลี่ยนร่วมกันระหว่างครูกับศิษย์ ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน จนเกิดเป็นความรู้และการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ๆ ของครูและศิษย์อย่างมากมาย เช่น กรณีของครูบางท่านที่นำกระบวนการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ไปสู่การเรียนรู้ในห้องเรียน โดยพานักเรียนไปเรียนรู้ตามธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น ป่ารอบ ๆ ชุมชน เพื่อให้เด็กได้ใช้การสังเกต การจดบันทึก การวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่การค้นพบความรู้ใหม่ ๆ ด้วยตนเอง ทำให้กระบวนการคิดและการเรียนแบบวิทยาศาสตร์กลายเป็นเรื่องสำคัญมากกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เด็กจะได้รับและนำไปใช้ได้ในอนาคต

ความรู้ในการจัดการเรียนรู้ของครูเป็นความรู้เชิงบูรณาการ ความรู้ในการจัดการเรียนรู้ (Pedagogy Knowledge) ของครูเครือข่ายฯ เป็นความรู้เชิงบูรณาการ ที่ลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาสาระลงแต่ได้สอดแทรกเนื้อหาของ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้เข้าไปบูรณาการร่วมกัน เพื่อกระตุ้นประเด็นที่เป็นหลักสำคัญ (Essential) ให้ผู้เรียนสงสัยอยากรู้ แล้วไปสืบเสาะค้นหาความรู้ และแตกประเด็นที่อยากรู้จากการค้นพบใหม่ ออกไปเรื่อย ๆ เป็นการ “สอนน้อย แต่เรียนรู้มาก” (Teach Less Learn More) ดังนั้น จากการวิจัย จึงพบว่า ครูเครือข่ายฯ มีกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

ด้วยเทคนิควิธีการที่หลากหลาย ผ่านการสร้างหลักสูตรหรือหน่วยการเรียนรู้ที่ประยุกต์ทักษะเชิงบูรณาการข้ามสาระเนื้อหา หรือ สร้างระบบการเรียนรู้ที่บูรณาการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเข้ามาในโรงเรียน และบูรณาการเทคโนโลยีมาเป็นสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ ซึ่งสิ่งสำคัญที่ทำให้ครูเครือข่ายฯ สามารถจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นเพราะความรู้ที่ตกผลึกอยู่ในตัวครู มิได้เป็นความรู้ที่แยกส่วน และหยุดนิ่งอยู่ในกรอบของศาสตร์ความรู้ในสาขาวิชาที่จบมา แต่เป็นความรู้ที่ครูนำเอาประสบการณ์ที่สั่งสมผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นและปัญหาที่พบเจอ มาเชื่อมโยงกับความรู้และประสบการณ์เก่าที่ครูมีอยู่ จนสามารถพัฒนาทักษะในการจัดการเรียนรู้ของตนเองให้เกิดความเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวม มีความยืดหยุ่น สามารถจุดไฟในใจศิษย์ให้รักการเรียนรู้ กระตุ้นให้ศิษย์เป็นคนเจ้าความคิด เจ้าปัญหา และอยากเรียนรู้ไปตลอดชีวิต รวมถึงการประเมินผลการเรียนรู้ของครูก็ได้ยึดติดกับการประเมินเพื่อทดสอบมาตรฐานในรูปแบบเดิม ที่เน้นการให้คะแนนจากการหาคำตอบที่ถูกต้องมาตอบคำถามในข้อสอบเพียงอย่างเดียว แต่ยังใช้การประเมินผู้เรียนตามสภาพความเป็นจริง โดยบูรณาการผ่านการสังเกตพฤติกรรมการทำงาน ผลงาน และมุมมองความคิดของผู้เรียน ซึ่งครูเครือข่ายฯ ประเมินผู้เรียนไปพร้อม ๆ กับการจัดกระบวนการเรียนรู้ และการได้รับความรู้ของผู้เรียนอย่างเชื่อมโยงเป็นกระบวนการเดียวกัน เช่น กรณีของครูหลาย ๆ ท่านในโรงเรียนขนาดเล็ก และโรงเรียนที่มีการจัดการเรียนร่วมได้บูรณาการความรู้ในรายวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการให้กับเด็ก ๆ เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนครูและยังให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติมากกว่าการเรียนในห้องเรียนเพื่อให้เด็กสามารถประยุกต์ใช้ความรู้กับชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตในท้องถิ่นของตนเอง และยังพัฒนาทักษะการทำงานให้กับเด็ก ๆ ไปพร้อมกับการศึกษาในโรงเรียน

สาระความรู้ที่ ครูถ่ายทอดเชื่อมโยงกับชีวิตจริงไม่ยึดติดกับตำรา การออกแบบการเรียนรู้เพื่อ

ถ่ายทอดสาระความรู้ (Content Knowledge) ให้กับลูกศิษย์ของครูเครือข่ายฯ ไม่ได้ยึดติดอยู่กับเนื้อหาในตำรา โดยไม่สัมพันธ์หรืออิงอยู่กับบริบทใด ๆ แต่เป็นความรู้ที่มีบริบท (Context-rich) ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ครูได้ออกแบบการเรียนรู้เพื่อให้ศิษย์ได้เรียนรู้ในสภาพที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริง โดยใช้ข้อมูลจากสภาพความเป็นจริงตั้งประเด็นคำถาม เพื่อเชื่อมโยงไปสู่สาระการเรียนรู้ในรายวิชาและสร้างการเรียนรู้ที่แท้จริง (Authentic Learning) ส่งผลให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในมิติที่ลึกและกว้างขวางจากสิ่งที่ปฏิบัติจริงตามบริบท ภายใต้เงื่อนไขของสภาพที่อาจมีข้อจำกัดด้านเวลา ทรัพยากร และสภาพแวดล้อมในชีวิตจริงที่แตกต่างกันระหว่างเด็กในเมืองกับชนบท เช่น การสร้างสื่อการสอนจากวัสดุที่หาได้ง่าย ๆ หรือวัสดุเหลือใช้เพื่อพัฒนาทักษะการอ่าน การเขียนให้กับนักเรียน การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงจากสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อโฆษณา และข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านเชิงคิดวิเคราะห์ ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการใช้ชีวิตผ่านการอ่านด้วยทักษะที่หลากหลาย การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ไปเรียนรู้ในวณอุทยานซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และใช้สิ่งที่พบเห็น เช่น พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ หิน ดิน และตั้งคำถามกระตุ้นความอยากรู้ของผู้เรียน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์เกิดความผูกพันกับธรรมชาติ จนนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

การจัดการเรียนรู้ของครูมุ่งสร้างการเรียนรู้จากภายในจิตใจ ด้วยพื้นฐานการจัดการเรียนรู้ของครูเครือข่ายฯ ที่เกิดขึ้นจากความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีที่มีให้ต่อศิษย์ และมีเป้าหมายเพื่อมุ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากภายในตัวของผู้เรียนด้วยตนเอง ดังนั้น จากการวิจัยพบว่า การออกแบบการเรียนรู้ของครูเครือข่ายฯ แต่ละท่าน ไม่ได้ใช้การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงผู้เรียนด้วยอำนาจของความเป็นครูในเชิงบังคับควบคุม แต่เป็นการจัดประสบการณ์และสภาพแวดล้อมทางการเรียน ที่เอื้อให้เกิดการสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้จากภายในจิตใจของผู้เรียนเอง (Internal Motivation) ซึ่งเมื่อผู้เรียนเกิด

ความต้องการที่อยากจะเรียนรู้ จึงเกิดความมุ่งมั่น ตั้งใจ และอดทนตามมา ทำให้เกิดการเรียนรู้ในมิติที่ลึกซึ้งและเชื่อมโยง เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถจัดลำดับความสำคัญของงาน และจัดการภาระงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จได้ด้วยตนเอง การที่ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการเป็นผู้เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นโอกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง เช่น กรณีของครูศิลปะหลาย ๆ ท่านที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจและความเข้าใจต่อการเรียนรู้เชิงศิลปะให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียนที่อาจถูกมองว่าด้อยทางวิชาการ แต่สามารถเรียนรู้และสร้างงานเชิงศิลปะของตัวเองได้เป็นอย่างดี จนสามารถนำไปสู่การสร้างหนทางการศึกษาและการทำงานอาชีพที่ตนรักและชอบได้อย่างภาคภูมิใจ

การจัดการเรียนรู้ของครูคำนึงถึงความถนัดและเชาว์ปัญญาที่ต่างกัน ภายใต้ความรู้เชิงกระบวนการทัศน์ใหม่ที่เกิดขึ้นภายในตัวครู ทำให้กระบวนการจัดการเรียนรู้ของครูเครือข่ายฯ ให้ความสำคัญกับโลกของผู้เรียนและโลกของความเป็นจริง ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ ครูเครือข่ายฯ จึงสามารถละจากความเชื่อเดิมที่มองว่า เป้าหมายของการเรียนรู้ คือการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่เหมือนกัน ภายใต้รูปแบบของการจัดการเรียนรู้แบบมาตรฐานเดียว ไปสู่ความเชื่อที่ว่าเด็กแต่ละคนมีความถนัดหรือมีเชาว์ปัญญาที่ติดตัวมาแต่กำเนิดต่างกัน จึงมีรูปแบบการเรียนรู้ที่ต่างกัน (Multiple Intelligence) รวมถึงเชาว์ปัญญาของแต่ละบุคคล ก็มีได้คงที่อยู่ในระดับที่ตนเองมีตอนเกิด แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสม ดังนั้น จากการวิจัยจึงพบว่า ครูเครือข่ายฯ แต่ละท่านมิได้ยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนรู้ และมีได้มองว่าความรู้ของครูอยู่เหนือความรู้ของศิษย์ จึงทำให้ครูมีใจเปิดกว้างที่จะยอมรับความรู้ของศิษย์ และสร้างความรู้จากการเรียนรู้ร่วมกับศิษย์ ดังเช่น กรณีของครูท่านหนึ่งที่เรียนรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ร่วมกับศิษย์ จนสามารถสร้างกลุ่มเด็กจิตอาสา เพื่อคอยซ่อมบำรุงและ

ดูแลรักษาเครื่องคอมพิวเตอร์ในโรงเรียน ไปช่วยเหลือโรงเรียนอื่น ๆ และหน่วยงานในพื้นที่ใกล้เคียงกับโรงเรียน หรือกรณีของครูอีกท่านหนึ่งที่เรียนรู้เรื่องดนตรีไทย ร่วมกับศิษย์ในชมรมดนตรีไทยของโรงเรียน ซึ่งแม้ว่าครูจะไม่ได้จบในสาขาดนตรี แต่ก็สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีฝีมือด้านดนตรีไทยจนเป็นที่ยอมรับในสังคม สร้างให้ผู้เรียนเกิดความรัก ศรัทธา และสืบสานดนตรีไทยให้คงอยู่ต่อไป

การจัดการเรียนรู้ของครูเน้นกระบวนการ

เรียนรู้ทางสังคม การจัดการเรียนรู้ของครูเครือข่ายฯ ภายใต้วินัยเชิงกระบวนการทัศน์ใหม่ มิได้นิยามความหมายของคำว่า “ความรู้” และ “การเรียนรู้” ให้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงแค่การศึกษาจากตำรา หรือการเรียนรู้ในห้องเรียนเท่านั้น แต่ครูมองว่า การเรียนรู้เป็นกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต ดังนั้น จากการวิจัยจึงพบว่า ครูเครือข่ายฯ หลายท่าน มีการออกแบบการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Processes) ผ่านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสุขในการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น เพื่อกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้ และสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ โดยไม่มองว่าการเรียนรู้เป็นกิจกรรมส่วนบุคคลที่น่าเบื่อ แต่เป็นกิจกรรมทางสังคมที่สร้างความเพลิดเพลินในการเรียนรู้ ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ความคิด เทคนิควิธีการ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่น ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะการทำงานในทีมที่แตกต่างหลากหลาย ตอบสนองความคิดเห็นและการให้คุณค่าที่แตกต่างอย่างใจกว้าง เคารพความแตกต่างในความเป็นมนุษย์ และนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเท่าเทียม เช่นกรณีของครูที่ใช้กิจกรรมจิตสาธารณะเป็นตัวขับเคลื่อนการเรียนรู้ด้านคอมพิวเตอร์ให้กับนักเรียน เพื่อให้นำความรู้ด้านนี้ไปให้บริการแก่คนอื่น ๆ หรือกรณีของครูที่รวบรวมเด็กเป็นกลุ่มเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นกระบวนการให้ความรู้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ เกี่ยวกับความรู้เรื่องเพศสัมพันธ์ที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. พัฒนากลไกที่สามารถเชื่อมโยงสถาบันผลิตครูกับครูเครือข่ายฯ ในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน และสามารถนำองค์ความรู้ของครูเครือข่ายฯ มาถ่ายทอดให้กับนิสิตนักศึกษาครูได้ รวมถึงการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูเครือข่ายฯ อาจารย์ในมหาวิทยาลัย และนิสิตนักศึกษา เพื่อสร้างชุดความรู้ที่จะใช้ในการศึกษาในสถาบันผลิตครูท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้การผลิตครูสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการในท้องถิ่น มากกว่าการผลิตครูด้วยหลักสูตรที่คล้ายกันทั่วประเทศ

2. พัฒนาให้มีหน่วยงานหรือองค์กรอิสระที่ทำหน้าที่ในการนำองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากผลงานของครูเครือข่ายฯ และจากการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของครูเครือข่ายฯ มาพัฒนาเป็นรายวิชาหรือหลักสูตรเชิงบูรณาการ รวมถึงการสร้างร่วมมือกับสถาบันผลิตครู เพื่อนำหลักสูตรหรือรายวิชาที่สร้างขึ้น ไปใช้ร่วมกับหลักสูตรการผลิตครูของสถาบันนั้นๆ เพื่อทำให้ความรู้จากประสบการณ์ชีวิตของครูผู้มีอุดมการณ์ ได้รับการยกย่องให้มีคุณค่าไม่น้อยกว่าความรู้เชิงวิชาการ

3. สร้างกลไกหรือกระบวนการ ในการส่งเสริมให้เกิดการผลิตและเผยแพร่นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่ครูเครือข่ายฯ พัฒนาขึ้น เพื่อให้นวัตกรรมนั้นถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยแก้ปัญหาครูในพื้นที่อื่น ๆ ที่ไม่มีสื่อการจัดการเรียนรู้ได้สามารถเรียนรู้และผลิตสื่อเพื่อจัดการเรียนรู้ได้สะดวกขึ้น

4. การแก้ปัญหาหรือการพัฒนาการศึกษา ควรพิจารณาปัญหาในระดับพื้นที่หรือภูมิภาคที่เป็นปัญหา ร่วมกัน แทนการมองการศึกษาเป็นภาพรวมทั้งประเทศ แล้วขับเคลื่อนไปในรูปแบบเดียวกันทั้งหมด เนื่องจากการทำงานครั้งนี้พบว่าในพื้นที่จะมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในแต่ละด้านมีความหนักเบาที่ต่างกัน การกำหนดยุทธศาสตร์จึงควรเกิดจากการมองปัญหาในพื้นที่เป็นฐานของการทำงาน (Problem Based) ซึ่งสามารถระดมความคิดเห็นจากครูเครือข่ายฯ ที่กระจายอยู่ทั่ว

ประเทศให้เป็นแกนนำในการเสนอความคิดเห็นและร่วมมือในการเสนอแนวทางการแก้ปัญหาได้

5. การให้ความสำคัญต่อโรงเรียนสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษในรูปแบบของการเรียนร่วมเพื่อเปิดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ให้กับเด็กพิเศษแบบต่าง ๆ ที่มีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นนอกเมืองที่ยังขาดแคลนครูที่มีความสามารถจัดการเรียนร่วมให้กับเด็กพิเศษได้ จึงควรให้แรงจูงใจกับครูที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กพิเศษให้มากขึ้น และหากมีโรงเรียนที่จัดการเรียนร่วมมากขึ้น เด็กพิเศษที่ถูกเก็บไว้ในบ้านก็จะสามารถออกมาสู่สังคมและพึ่งตนเองได้มากขึ้น

6. การให้ความสำคัญต่อการแก้ปัญหาอ่านออกเขียนได้ของเด็กที่แม้จะอยู่ในระบบโรงเรียนแล้ว ก็ยังคงพบว่าเป็นปัญหาสำคัญที่กระจายอยู่ในโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศ และกลายเป็นรากฐานของปัญหาอื่น ๆ ตามมาเมื่อเด็กจบออกจากการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้วยังไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ เช่น เกิดภาวะไม่มีงานทำ และมีความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตในสังคม

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ มูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และ สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) ที่สนับสนุนทุนวิจัยมา ณ ที่นี้

บรรณานุกรม

ทิตินา แคมมณี. (2555). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทด้านสุขภาพการพิมพ์ จำกัด.

แฟรงค์ นอยซ์ และ จิตรภรณ์ วนัสพงศ์. (2558). (ร่าง) รายงานการประเมินผลแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ 2555 – 2559. กรุงเทพฯ: กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กรมกิจการเด็กและเยาวชน และ องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย.

มูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ. (2558). *ข้อเสนอโครงการ “ร่วมสร้างเสริมเรียนรู้เพื่อสุขภาวะโดยเครือข่ายครูรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ”* เอกสารอัดสำเนา.

วิจารณ์ พานิช. (2558). *เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง : Transformative learning*. กรุงเทพฯ มหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2557). *การสร้างโอกาสและความเสี่ยงของประชาชน*. เอกสารอัดสำเนา.

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2555). *พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). *แนวทางการพัฒนาความฉลาดทางสุขภาวะของเด็ก เยาวชน และครอบครัว ด้วยพลังเครือข่ายการศึกษา* (ปรับปรุงครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อพัฒนาการศึกษาไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

ASTV ผู้จัดการออนไลน์. (11 กุมภาพันธ์ 2557). “สถิติแม่วัยใส” ไทยติดอันดับ 2 ของอาเซียน เร่งจัดกิจกรรมให้ความรู้เรื่องเพศ. สืบค้นจาก <http://www.manager.co.th/qol/viewnews.aspx?NewsID=9570000016342>

Sharon Elayne Fair. (2002). *The basics of wellness*. Retrieved from samples.jbpub.com/9780763758219/58219_CH01_FINAL.pdf